

Voorne

Inventarisatie duinstruwelen

**Ecologisch
Adviesbureau
Maes**

In opdracht van Natuurmonumenten 2005

Colofon

Lay-out
Foto's

E. van den Dool
K. Everards pagina's 1, 2, 4 (vruchten van Kale struweel-
roos en Kleinbloemige roos), 9, 12.
Overige foto's EAM

Onderzoek / Rapportage
Opdrachtgever
Begeleiding

B. Maes
Natuurmonumenten
Wouter van Steenis, Han Meerman

Foto kaft

Schijnegelantier (Rosa henkeri-schulzei)

Utrecht, oktober 2005

Inleiding

Deze rapportage is het resultaat van een gedetailleerde inventarisatie van twee duingebieden (een gebied bij het Valleipad en een gebied bij de Panweg) en een globale inventarisatie van vijf deelgebieden (Stekelhoek, Duindicht, Houten Paardjes, omgeving Paal 12, en Jachtpad). Van deze gebieden zijn in totaal 11 opnamen gemaakt van de aanwezige houtige gewassen en autochtone bomen en struiken (zie bijlage).

Het doel van de inventarisaties is inzicht te verkrijgen in de waarde van de duinstruwelen uit oogpunt van autochtone bomen en struiken en aanwezigheid van zeldzame soorten. Deze kennis is van belang bij het beheer en het ontwikkelen van een visie op behoud en beheer van duinstruweel.

Voornes Duin is bekend om zijn grote floristische rijkdom. Niet alleen de duinstruwelen op Voorne zijn floristisch en vegetatiekundig van uitzonderlijke betekenis, ook een aantal bossen, droge- en natte graslanden en watermilieus zijn bijzonder waardevol.

In feite zijn alle genoemde vegetaties fasen in een successie, die alle het behoud waard zijn. Bij niets-doen beheer zou Voornes Duin merendeels veranderen in een vrij uniform dicht struweel en bos. De vraag naar beheersvormen om successie terug te zetten dan wel te vertragen dringt zich op. De vraag daarbij is waar op dit moment de belangrijkste waarden en genenbronnen liggen van de verschillende vegetaties in hun successiefasen. Inzicht in de aard en samenstelling van de duinstruwelen is daarbij van belang om goede beheerskeuzes te kunnen maken.

Op de voorgrond Duindoornstruweel, daarachter soortenrijk struweel.

Historie

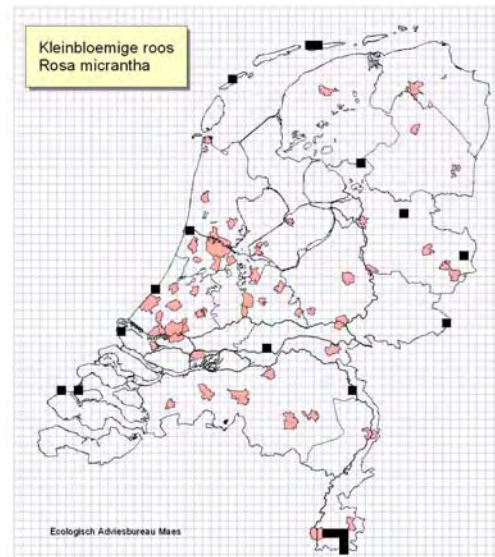
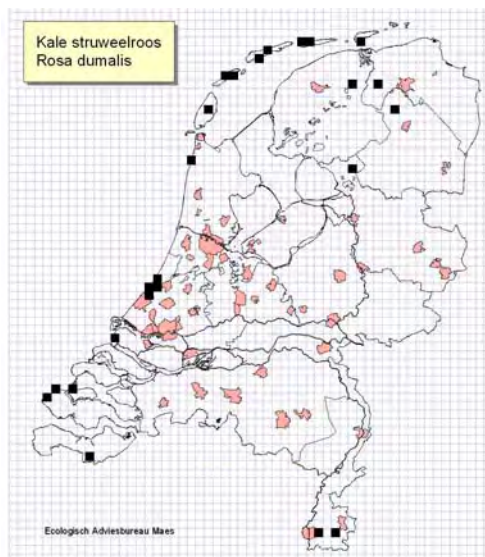
Uit historische bronnen is bekend dat rond 1900 Voornes Duin zeer schaars begroeid was. Struweel en bossen kwamen er niet of nauwelijks voor. De belangrijkste oorzaak daarvan was de aanwezigheid van rondlopend vee. Vanaf het einde van de 19^e eeuw verdwijnt de duinbegrazing langzamerhand en komt er een vegetatieontwikkeling op gang. In de loop van de 20^e eeuw worden diverse pogingen ondernomen om het stuifzand te beteugelen door aanplant van o.a. Helm, Zwarte populier, Canadapopulier, Ontariopopulier, Witte abeel, Grauwe abeel, Ratelpopulier, Bittere wilg, Katwilg, Zomereik, Beuk, Zwarte den, Groveden, Robinia, Weichselboom, Hollandse iep, Gewone esdoorn, Gewone vogelkers, Amerikaanse vogelkers, Zwarte els, Gewone es, Rode kamperfoelie, Duindoorn en mogelijk ook Ruwe berk, Wilde kardinaalsmuts, Zuurbes en Egelantier. Rond 1930 wordt massale opkomst van duinstruweel gemeld. Nog steeds is de vegetatie dan echter laag. Overall bood Voornes Duin eindeloze vergezichten. Ondanks pogingen om bos en struweel actief terug te dringen is het Voornes Duin thans over grote oppervlakte bedekt met struweel en opgaand bos. In toenemende mate breidt het struweel en bos zich verder uit.

Zuurbes (Berberis vulgaris) met vruchten.

Kwaliteit van het duinstruweel

Het duinstruweel van Voorne is bijzonder soortenrijk. Bij de inventarisatie werden 34 autochtone taxa, de bramensoorten buiten beschouwing gelaten, waargenomen (zie bijlage 1). Naast karakteristieke struiksoorten als Duindoorn, Wilde liguster, Kruipwilg, Gewone vlier, Grauwe wilg, Eenstijlige meidoorn, Bitterzoet, Wilde kamperfoelie, Gelderse roos, Wilde kardinaalsmuts, Hondсроos, Heggenroos, Duinroos en Egelantier, zien we soorten die landelijk tot de zeldzaamheden behoren zoals Zuurbes, Wegedoorn, Heggenroos, Beklierde heggenroos, Schijnegelantier, Kleinbloemige roos, Kale struweelroos, Rossige wilg en Karpatenberk. Over de taxonomische status van de Karpatenberk bestaat discussie. In ieder geval komt er verspreid in het kustgebied een, aan de zachte berk verwante, berk voor met een eigen karakteristieke morfologie. Overigens zijn soorten als Duindoorn, Egelantier en Kruipwilg vrijwel beperkt tot het duingebied. Wilde liguster is een soort die buiten het kustduingebied vrijwel alleen in Zuid-Limburg hier en daar voorkomt. Zeer zeldzame soorten die bij de inventarisatie werden aangetroffen zijn de Kale struweelroos en de Kleinbloemige roos. Zie de verspreidingskaartjes van deze soorten in Nederland hieronder.

Interessante waarnemingen zijn nog de zeldzame *Salix x doniana* (de hybride van de Bittere wilg en de Kruipwilg) en *Salix x guinieri* (de hybride van de Rossige wilg en de Grauwe wilg). Deze taxa treden spontaan op, maar hebben voor het natuurbeheer geen groot belang.

Duinstruweel is een van de weinige vrij natuurlijke vegetaties die nu in ons land optimaal zijn ontwikkeld en bovendien grote oppervlakten innemen. De Voornse duinstruwelen vallen op door de grote aantallen Wegedoorn, Zuurbes en wilde rozensoorten. Ook internationaal zijn struwelen zoals in Voornes Duin zeldzaam. Bovendien hebben ze door hun ligging een eigen regionaal karakter, dat we elders in die vorm niet aantreffen. De kalkhoudende duinbodem en de goede vestigingsvoorwaarden in de afgelopen 125 jaar, waaronder trekroutes van vogels, spelen hierbij een rol.

Kale struweelroos (Rosa dumalis)

Kale struweelroos (Rosa dumalis)

Kleinbloemige roos (Rosa micrantha)

Kleinbloemige roos (Rosa micrantha)

Beklierde heggenroos (Rosa tomentella)

Beklierde heggenroos (Rosa tomentella)

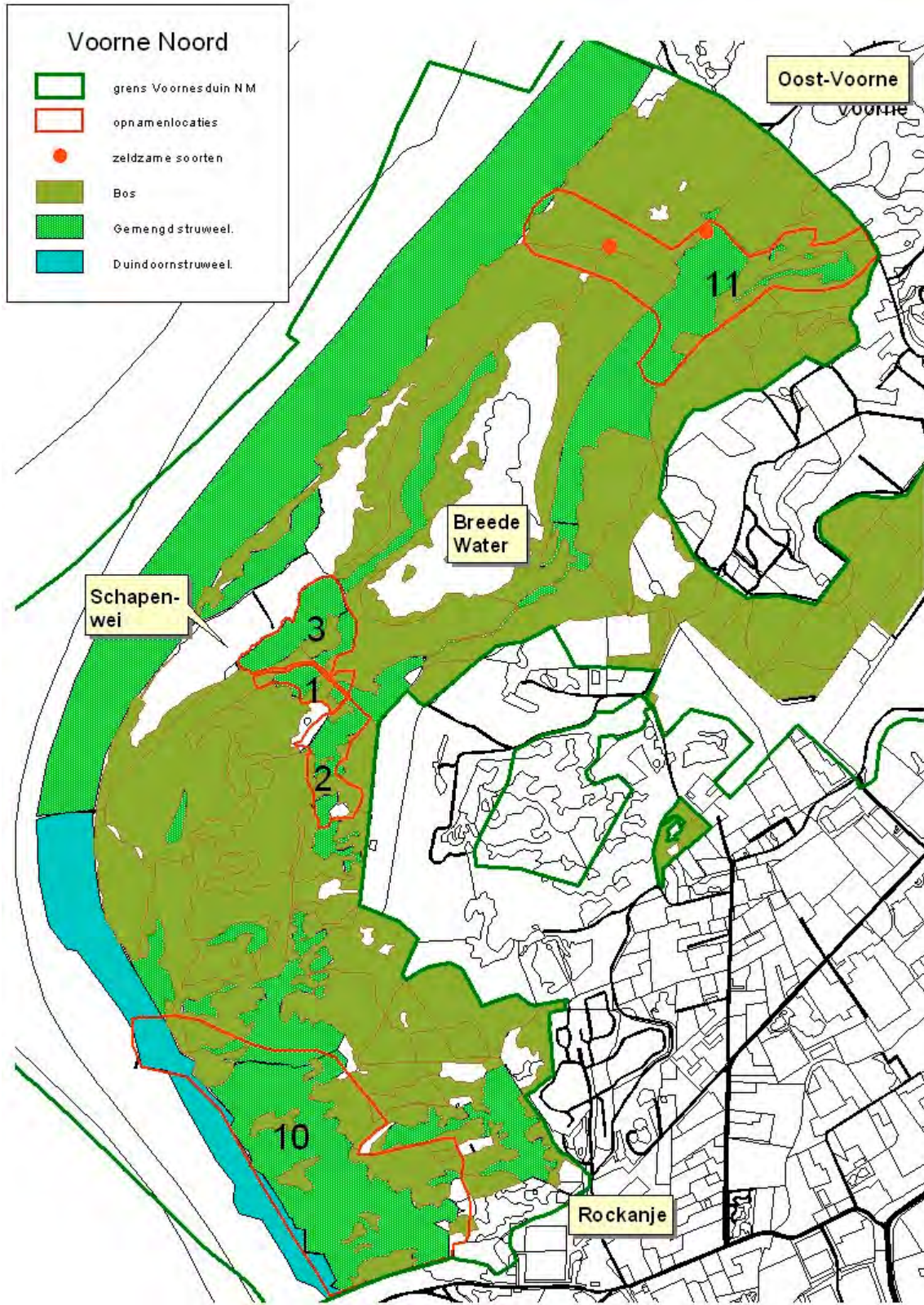
Van belang is om het duinstruweel te zien als een bijzonder goed ontwikkeld natuurlijk vegetatietype, als een rijke genenbron van autochtone struiken en als groeiplaats van zeldzame struiksoorten. Het duinstruweel is plaatselijk dicht en nauwelijks doordringbaar en op andere plaatsen meer open als een mozaïek met stuifzand en droog en nat duingrasland.

Bosontwikkeling

De verwachting is dat het struweel bij niets-doen beheer zich verder zal uitbreiden en verdichten. Op langere termijn zal het struweel zich ontwikkelen tot een opgaand bos met Zomereik met soms ook allerlei exoten of niet-autochtonen in de boomlaag (Gewone esdoorn, Es, Witte abeel, Zwarte populier, Spaanse aak e.d.) met in de ondergroei Eenstijlige meidoorn. In een overgangsfase zullen verschillende soorten van het duinstruweel, zoals Wegedoorn, Wilde kardinaalsmuts, Wilde liguster en rozensoorten zich nog kortere of langere tijd kunnen handhaven. Op langere termijn zullen de lichtminners verdwijnen.

De ontwikkeling naar bos doet zich al op diverse plaatsen voor. Vanwege de rijke ondergroei met soorten van het duinstruweel (zoals Wegedoorn en Wilde kardinaalsmuts) zijn een aantal bossen zowel ecologisch als uit oogpunt van genenbronnen bijzonder interessant en waardevol. Deze Voornse bossen, zoals in de omgeving van het Jachtpad, zijn landelijk van grote betekenis en komen elders in het kustgebied niet of weinig voor. Aan te bevelen is om dit belangrijke bostype in het Voornes Duingebied in kaart te brengen en apart te beheren. Van belang is met name een dunningsbeheer uit te voeren om de lichtminners te bevoornden en exoten te verwijderen. Voor behoud van het waardevolle soortenrijke struweel is terugdringen van de successie noodzakelijk. Deze noodzaak loopt parallel met die van het behoud van het duingrasland, met name het droge duingrasland. Ook voor de waardevolle duinbostypen is terugdringen van de successie van belang.

Op de drie kaarten hierna volgend (Voornes Duin Noord, Voornes Duin Midden en Voornes Duin Zuid) is de globale ligging van het duindoornstruweel (direct langs de kust), het soortenrijke gemengde struweel en de bosvegetatie weergegeven. De drie vegetatietypen zijn vastgesteld op grond van bovengenoemd veldwerk en interpretatie van luchtfoto's en de vegetatie-structuurkaart van Natuurmonumenten.

Samenvatting

Voornes Duin bestaat uit een groot areaal met gemengd struweel, dat zoals zowel nationaal als internationaal als bijzonder beschouwd mag worden uit oogpunt van soortenrijkdom en genenbronnen van autochtone struiksoorten.

Soorten als Wegedoorn, Zuurbes, Beklierde heggenroos, Schijnegelantier en Karpatenberk komen vrij veel tot veel voor, maar zijn landelijk zeldzaam. Kleinbloemige roos en Kale struweelroos zijn zeer zeldzaam. Soortsgericht beheer is hierbij aanbevolen. Ongetwijfeld zullen bij een meer gedetailleerde inventarisatie meer zeldzaamheden aan het licht komen.

Voor behoud van de waardevolle struwelen is terugdringen van de successie in het gehele duingebied noodzakelijk. Ook voor de karakteristieke duinkruidenvegetatie en de waardevolle duinbossen is terugdringen en afremmen van de successie belangrijk.

Wegedoorn (Rhamnus cathartica) met vruchten.

Literatuur

- Boom, B.K. e.a. , 2000. Nederlandse Dendrologie. Ede.
- Boot, R.G.A. en D. van Dorp, 1986. De plantengroei van de Duinen van Oost-Voorne in 1980 en veranderingen sinds 1934. Stichting Het Zuidhollands Landschap. Rotterdam.
- Doing, Henk, 1988. Landschapsoecologie van de Nederlandse kust. Leiden.
- Ecologisch Adviesbureau Maes, 2005. Rapport duinstruweel Oost-Voorne. Utrecht.
- Henker, Heinz, 2000. Rosa. In: Gustav Hegi; Illustrierte Flora von Mittel-europa. Berlin
- Hofker, J. en C. van Rijsinge e.a., 1934. Voorne-nummer Natura. KNNV, Breda.
- Maes, N., 1993. Genetische kwaliteit inheemse bomen en struiken. Deelproject: Randvoorwaarden en knelpunten bij behoud en toepassing van inheemse genenmateriaal. Wageningen.
- Maes, N.C.M., 1995. Genetische kwaliteit inheemse bomen en struiken; Deelproject: Inventarisatie inheems genenmateriaal in de kustduinen. Wageningen.
- Maes, Bert, 2001. Autochtone bomen en struiken in de duinen, deel 1. In: Duin, Leiden.
- Maes, Bert, 2001. Autochtone bomen en struiken in de duinen, deel 2. In: Duin, Leiden.
- Maes, Bert, 2002. Bijzondere inheemse bomen en struiken in de duinen. In: De Levende natuur. Themanummer Duinstruwelen. Lekkum.
- Maes, Bert (N.C.M.), 2002. Bomen en struiken in Nederland. Inheems, autochtoon, exoot en archeofiet. In: Gorteria. Leiden.
- Maes, Bert e.a., in prep. Inheemse bomen en struiken en Nederland en Vlaanderen. Amsterdam.
- Natuurmonumenten, 2005. Structuur-kaart Oost-Voorne. Natuurmonumenten, 's-Graveland.
- Sipkes, C. e.a. 1990. Voorne-nummer Natura. KNNV, Utrecht.
- Sloet van Oldruitenborgh, C.J.M., 1976. Duinstruwelen in het Deltagebied. Diss. Wageningen.
- Tamis, W.L.M. e.a., 2004. Standaardlijst van de Nederlandse flora 2003. Gorteria, Leiden.
- Westhoff, V., 1952. Gezelschappen met houtige gewassen in de duinen en langs de binnenduintrand. In: Dendrologisch Jaarboek. Wageningen.

Bijlage 1

Overzicht van de waargenomen boom- en struiksoorten in de onderzochte deelgebieden van Voornes Duin met de in de opnamen gebruikte afkortingen.

Soorten waarvan autochtone exemplaren voorkomen zijn *cursief* weergegeven.

Wetenschappelijke naam	nederlandse naam	afkorting
<i>Acer pseudoplatanus</i>	gewone esdoorn	acer pse
<i>Aesculus hippocastanum</i>	witte paardekastanje	aescuhip
<i>Alnus glutinosa</i>	zwarte els	alnusglu
<i>Berberis vulgaris</i>	zuurbes	berbevul
<i>Berberis vulgaris</i> cv. 'Átropurpurea'	zuurbes cultivar	berbev,a
<i>Betula pendula</i>	ruwe berk	betulpen
<i>Betula pubescens</i>	zachte berk	betulpub
<i>Betula pubescens</i> subsp. <i>carpatica</i>	Karpatenberk	betulp-c
<i>Clematis vitalba</i>	bosrank	clemavit
<i>Cornus sanguinea</i>	rode kornoelje	cornusan
<i>Crataegus monogyna</i>	eenstijlige meidoorn	cratamon
<i>Euonymus europaeus</i>	wilde kardinaalsmuts	euonyeur
<i>Fagus sylvatica</i>	beuk	fagussyl
<i>Fraxinus excelsior</i>	es	fraxiexc
<i>Hedera helix</i>	klimop	hederhel
<i>Hippophae rhamnoides</i>	duindoorn	hipporha
<i>Ligustrum vulgare</i>	wilde liguster	ligusvul
<i>Lonicera periclymenum</i>	wilde kamperfoelie	lonicper
<i>Lonicera xylosteum</i>	rode kamperfoelie	lonicxyl
<i>Malus domestica</i>	cultuurappel	malusdom
<i>Pinus sylvestris</i>	grove den	pinussyl
<i>Pinus nigra</i>	zwarte den	pinusnig
<i>Populus alba</i>	witte abeel	populalb
<i>Populus nigra</i>	zwarte populier	populnig
<i>Populus tremula</i>	ratelpopulier	popultre
<i>Populus x canadensis</i>	Canadapopulier	popul*ca
<i>Populus x canescens</i>	grauwe abeel	popul*cs
<i>Prunus mahaleb</i>	weichselboom	prunumah
<i>Prunus padus</i>	gewone vogelkers	prunupad
<i>Prunus serotina</i>	Amerikaanse vogelkers	prunuser
<i>Prunus x fruticans</i>	heesterpruim	prunu*fr
<i>Pyrus communis</i>	cultuurpeer	pyruscom
<i>Quercus cerris</i>	moseik	querccer
<i>Quercus robur</i>	zomereik	quercrob
<i>Rhamnus cathartica</i>	wegedoorn	rhamncat
<i>Rhamnus frangula</i>	sporkehout	rhamnfra
<i>Ribes nigrum</i>	zwarte bes	ribesnig
<i>Ribes rubrum</i>	aalbes	ribesrub
<i>Ribes uva-crispa</i>	kruisbes	ribesuva
<i>Robinia pseudoacacia</i>	robinia	robinpse
<i>Rosa canina</i> var. <i>canina</i>	hondsroos	rosa c;c
<i>Rosa canina</i> var. <i>dumalis</i>	hondsroos	rosa c;d
<i>Rosa corymbifera</i>	heggenroos	rosa cor
<i>Rosa corymbifera</i> var. <i>thuillieri</i>	heggenroos var.	rosac;t

Wetenschappelijke naam

Rosa dumalis
Rosa henkeri-schulzei
Rosa micrantha
Rosa rubiginosa
Rosa spinosissima
Rosa tomentella
Rubus caesius
Rubus spec.
Salix alba
Salix caprea
Salix cinerea
Salix cinerea subsp. cinerea
Salix cinerea subsp. oleifolia
Salix purpurea
Salix repens
Salix repens subsp. dunensis
Salix repens subsp. repens
Salix viminalis
Salix x guinieri
Salix x doniana
Sambucus nigra
Solanum dulcamara
Sorbus aucuparia
Sorbus intermedia
Syringa vulgaris
Ulmus x Hollandica cv Major
Ulmus minor
Viburnum opulus

nederlandse naam

kale struweelroos
schijnegelantier
kleinbloemige roos
egelantier
duinroos
beklierde heggenroos
dauwbraam
braam
schietwilg
boswilg
grauwe en rossige wilg
grauwe wilg
rossige wilg
bittere wilg
kruipwilg
kruipwilg
kruipwilg
katwilg
rossige wilg x grauwe wilg
bittere wilg x kruipwilg
gewone vlier
bitterzoet
wilde lijsterbes
Zweedse lijsterbes
sering
Hollandse iep cv
gladde iep
Gelderse roos

afkorting

rosa dum
rosa hen
rosa mic
rosa rub
rosa spi
rosa ton
rubuscae
rubus-sp
salixalb
salixcap
salixcin
salixc-c
salixc-o
salixpur
salixrep
salixr-d
salixr-re
salixvim
*salix*gu*
*salix*do*
sambunig
solandul
sorbuauc
sorbuint
syrinvul
*ulmus*h,m*
ulmusmin
viburopu

Mozaïek van soortenrijk duinstruweel met duingrasland.

Bijlage 2

De opnamen van de onderzochte gebieden in Voornes Duin.

Toelichting bij het opname formulier:

- **aantal ex:** het aantal exemplaren van de betreffende soort dat bij de inventarisatie is waargenomen.
- **boom/struik-soort:** de afkortingen van de latijnse plantennamen volgens Bio-base (zie Bijlage 1)
- **boomlaag:** de abundantie volgens de tansleycode: 1 zeldzaam, één exemplaar, 2 schaars of zeldzaam verspreid voorkomend, 3 hier en daar, 4 plaatselijk frequent, 5 frequent, 6 lokaal zeer veel voorkomend, 7 zeer veel, 8 co-dominant, 9 dominant
- **struiklaag:** de abundantie volgens de tansleycode
- **inheems karakter:** hierbij wordt van iedere soort het autochtone karakter gegeven: a vrijwel zeker autochtoon, b waarschijnlijk autochtoon, c mogelijk autochtoon. Ook tussenvormen zijn aangegeven. In deze kolom komt ook p voor (aangeplant) en s (spontaan uitgezaaid of als worteluitlopers voorkomend)
- **verjonging:** weinig, vrij veel en veel verjonging in de vorm van kiemplanten of zeer jonge planten.
- **fl/fr:** hierbij wordt aangegeven of er weinig, vrij veel of veel bloemen of vruchten voorkomen, voor zover relevant.
- **hoogte:** de hoogte van de boom of struik in meters, voor zover relevant.
- **waardercategorie locatie:** A = zeer waardevol, B = waardevol, C = vrij waardevol.